

YUANSHI (YUAN TARİHİ)'DEKİ TUOTUO (TOKTOĞA) BİYOGRAFİSİ

BIOGRAPHY OF TUOTUO (TOQTOGHA) IN YUANSHI (HISTORY OF THE YUAN)

Mustafa UYAR*

Shan-Ju LIN**

Makale Bilgisi

Başvuru: 26 Ocak 2024

Kabul: 9 Mart 2024

Article Info

Received: January, 26, 2024

Accepted: March, 9, 2024

Öz

Makale, Moğolların Çin'de hüküm süren Yuan Hanedanlığı (1271-1368) döneminde hem bürokrasi hem de askeri teşkilat içinde önemli görevlerde bulunmuş Merkit asıllı devlet adamı Toktoğa'nın Yuanshi (Yuan Tarihi)'ye yansıyan hayat hikayesini ve bu biyografiye dair verilerin incelenmesini, ardından detaylı biçimde değerlendirmesini içermektedir. Moğol Toktoğa'nın hükümdara hizmetleri; hükümdara karşı konumu; yine devlet içinde görevli akrabaları; bu akrabalarıyla olan ilişkileri ve rekabeti; devleti çökuşe sürükleyen isyanlar karışında gösterdiği başarıları; izlediği önemli politikalar ve sonuçları; görevinden azli ve sürgün edilmesi; öldürülmesi ve sonrasında vuku bulan hadiseler hakkında bilgiler, makalenin kapsamı arasındadır.

Çalışma, biyografisini ele aldığı bu önemli şahsın faaliyetlerini aktarırken, onun ifa ettiği görevlerin isimleri, işlevleri ve mahiyetleri hakkında da bilgi vermektedir. Toktoğa'nın hayat hikayesinin anlatıldığı satırların arasındaki verilerin işlenmesi, açıklanması ve değerlendirilmesi, makalenin başlıca hedefi niteliğindedir. Bu anlamda çalışma, Çin'in Moğol hakimiyeti altındaki bu dönemi hakkında bilgi sunması yanında sosyo-kültürel, ekonomik tarihi ve dönemin idari yapısı, kurumların işleyişi bakımından da önemli bilgileri haizdir.

Anahtar Kelimeler: Toktoğa, Yuan İmparatorluğu, Yuanshi, Yuan Tarihi, Ortaçağ Çin Tarihi, Moğollar.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi; DTCF; Tarih Bölümü; uyar@ankara.edu.tr; ORCID: 0000-0001-7037-9114; Ankara-Türkiye.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı; 035sjl@gmail.com; ORCID: 0009-0003-3665-2609; Ankara-Türkiye.

Abstract

The article includes the life story of Toktogha, a statesman of Merkit origin who held important positions in both the bureaucracy and the military organization during the Yuan Dynasty (1271-1368) of the Mongols in China, as reflected in the Yuanshi (Yuan History) and an examination of the data on this biography, followed by a detailed evaluation. The scope of the study includes information on Mongol Toktogha's services to the ruler; his position in relation to the ruler; his relatives in the state; his relations and rivalries with these relatives; his successes in the face of rebellions that led the state to collapse; the important policies he pursued and their consequences; his dismissal and exile; his murder and the events that took place afterwards.

While describing the activities of this important biographical figure, the study also provides information about the names, functions and nature of the duties he performed. The main goal of the paper is to process, explain and evaluate the data between the lines of Toktogha's life story. In this sense, in addition to providing information about this period of China under Mongol rule, the study has important information in terms of socio-cultural, economic history, administrative structure of the period and the functioning of institutions.

Keywords: *Toqtogha, Yuan Empire, Yuanshi, Medieval Chinese History, Mongols.*

Yuan Hanedanlığı tarihini incelemek üzere önemli bir kaynak olan *Yuanshi* (*Yuan Tarihi*) 1369 ve 1370 yılında Song Lian ve Wang Yi tarafından hazırlanmıştır. *Jizhuan ti* tarzında yazılan *Yuanshi*, toplam 210 bölümden oluşur. 47 bölümü *benji*, 58 bölümü *zhi*, 8 bölümü *biao* ve 97 bölümü *liezhuan* içermektedir.¹

Ming Hanedanı'nın Hongwu yönetim döneminin ilk yılında (1368), ilk hükümdarı Taizu tarafından *Yuanshi*'nin hazırlanması emredilir. Ertesi yıl, *Yuanshi* yazı kurulu Nanjing'de toplanıp eseri hazırlamaya başlar. Kurulda, vezir (*zuo chengxiang*)² Li Shanchang kurulu müdürü olarak, Song Lian ve

¹ *Jizhuan ti*, Doğu Asya ülkelerindeki antik tarih yazımı türlerinden biridir. Şahıs merkezli olmak yanında sözleri ve olayları kayda geçiren *jizhuan ti* ekolü, Sima Qian tarafından yaratılmıştır. Genelde *benji*, *zhi*, *biao* ve *liezhuan* gibi bölümleri içermektedir. *Benji* kısmında, hükümdarların faaliyetleri önemli olaylar kayda geçirilir. *Zhi*'de ise teşkilât ve sistemlerdeki çeşitli gelişmeler kaydedilir. *Biao* ise soy kütükleri, şecereler ve önemli kişiler için hazırlanan tablolarıdır. *Liezhuan* ise önemli kişiler, etnik gruplar ve yabancı ülkeler için hazırlanan biyografiler ve hayat hikayeleridir, bk. Yixiang Yang, "Jizhuan ti" maddesi, *Zhongguo Shixueshi Cidian*, Taipei 1990, s. 284-285; "Jizhuan ti" maddesi, *Zhongwai Lishi Cihai*, ed. Zhengnong Xia, Taipei 1993, s. 196; "Jizhuan ti" maddesi, *Lishi Cidian*, ed. Xiaoxin Zhu, Beijing 1999, s. 137-138; Endymion Porter Wilkinson, *Chinese History: A New Manual*, Cambridge 2013, s. 621.

² Çin tarihinde büyük öneme sahip memuriyetlerin en saygın, nüfuzlu üyesini veya üyelerini belirten, hükümdar nezdinde memurların ve bürokrasinin lideri, sözcüsü olan ve aynı zamanda

Wang Yi ise baş editör olarak görev alır ve Zhaoxun gibi ne Yuan Hanedanlığı'ndan ne de Ming Hanedanlığı'ndan olan devlet adamlarından 16 müellif yer alır. 188 gün içinde toplam 159 bölüm meydana getirilir. Yuan Hanedanlığı'nın son hükümdarı Shundi Togan Temür'ün kayıtları eserde yer almadığı için Ming hükümdarı Taizu tarafından, devlet adamların Shundi hakkındaki kayıtları toplanması emredilir. Yönetimin üçüncü yılında (1369), ikinci yazı kurulunun toplanmasını emreder. Bu yeni kurul, 14 müelliften oluşmaktadır. Toplam 143 gün içinde 53 bölüm daha hazırlanır. Önceki kurulun hazırladığı bölümleri ile birleştirilip tanzim edilerek toplamda 210 bölüm meydana getirilir.

Yuanshi eserinin kısa zaman içinde bitirilmesi, farklı müelliflerce hazırlanması ve hazırlayanların Moğol dili ve sistemleri hakkındaki bilgilerinin yeterli olmaması gibi sebeplerle hayli tekrar, yanlış tercüme ve bütünlük yönünden eksikler gibi kusurları mevcuttur. Fakat öte taraftan, Yuan Hanedanlığı tarihini incelemek bakımından *Yuanshi* eseri, ihmal edilemezdir. *Yuanshi*'nin *Shisan chao shilu* (On Üç Hanedanlığın Hakiki Kayıtları) ve *Jingshi dadian* (Dünyayı Yönetme Yasaları) gibi orijinal kaynakları kayıp olduğundan, bunların içerdiği bilgiler *Yuanshi* eserinde mevcuttur. Yuan Hanedanlığı teşkilât tarihini ve önemli şahsiyetlerini araştırmak için çok mühim bir eser sayılmaktadır.

Yuanshi tamamlandıktan sonra ise onun üzerine birçok tashih ve ilave/zeyl eserleri hazırlanır.³ *Yuanshi*'nin ilk nüshası 1370 yılında yazılır ve ondan sonra birçok nüshalar daha hazırlanır. 1976 yılında *Zhonghua Shuju* tarafından *Dianjiao ben* (noktalı ve karşılaştırmalı nüshası) basılır. Şimdiye kadarki eserin mevcut en iyi nüshasıdır.⁴

hükümdarın sivil ve askerî tüm alanlardaki emirlerini uygulamak için başlıca yetki sahibi unvandır. Genellikle *cheng* veya *xiang* olarak kısaltılır. Tüm hanedanlarda genellikle bu kelimenin başına *sol* (*zuo*) ve *sağ* (*you*) terimleri eklenir. Prestij ve saygınlık bakımından *sol*, *sağa* ağır basmaktadır; Yuan Hanedanlığı'nda ise bunun tersi geçerlidir, bk. "ch'êng-hsiàng" maddesi, Charles O. Hucker, *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Stanford 2008, s. 126; "tsò" maddesi, Hucker, 2008, s. 522.

³ Cui Zhong Hu, *Yuanshi Xubian (Sequel to the Yuanshi)*, Taipei 1976; Hao Xu, *Yuanshi Chanyou (Expounding the Yuanshi)*, Tainan 1996; Yuanping Shao, *Yuanshi Leibian (Yuanshi Üzerine Bir Derleme)*, Taipei 1984; Yuan Wei, *Yuanshi Xibian (New Edition of the Official History of the Yuan Dynasty)*, Taipei 1984; Lian Zeng, *Yuanshu (Yuan Kitabı)*, Shanghai 2009; Lian Zeng, *Yuanshi Kaoding (Yuanshi Tashihi)*, Beijing 1996; Shaomin Ke, *Xin Yuanshi (Yeni Yuan Tarihi)*, Taipei 1956; Ji Tu, *Mengwuer Shiji (Historical Records of the Mongols)*, Taipei 1977.

⁴ Lian Song vd., *Yuanshi (Yuan Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Beijing 1976, s. 1-6, 4673-4674, 4677-4678; F. W. Cleaves, "The Memorial for Presenting the 'Yuan shih'", *Asia Major*, 1988, C. 1, S. 1, s. 59-69; Zhian Li&Xiaoxin Wang, *Yuan Shixue Gaishuo (Yuan Hanedanlığı Tarihyazımı Genel Şerhi)*, Tianjin 1989, s. 267-268; *Yuanshi Tanyuan (On the*

Tuotuo (Toktoğa) Biyografisinin Çevirisi ve Değerlendirmesi

Tuotuo (Toktoğa), Dayong (大用) lakabını almıştır ve doğduğu andan itibaren üstün zekalı olduğu bellidir. Okumaya başladıktan sonra Pujianglı (浦江)⁵ Wu Zhifang (吳直方) adındaki hocasına “Bütün gün dik oturup okumaktansa her gün eskilerin iyi söz ve davranışlarını kaydetmeyi tercih ederim. Böylece hayatım boyunca bana yarar sağlar” diyerek ricada bulunur. Biraz büyüdükten sonra kolları o kadar güçlenir ki 1 dan (石)⁶ kuvvetindeki yayı gerebilmektedir. On beş yaşına geldiğinde şehzadenin (Ragibagh/Arigabag Han) *qieliangkou qiexueguan* (怯憐口怯薛官)⁷ işlerini

Origins of the History of the Yuan, ed. Shenrong Wang vd., Jilin 1991; F. W. Mote, “A Note on Traditional Sources for Yuan History”, Bibliographical Essays bölümü, *The Cambridge History of China*, Vol. 6, Cambridge 2006, s. 689-693; Wilkinson, *Chinese History Manual*, s. 779-780; “Yuanshi” maddesi, *Zhongguo Da Baike Quanshu* (Çin Büyük Ansiklopedisi), Beijing 2009, C. 27, s. 308; Dezhi Chen, *Mengyuan Shi Yanjiu Daolun* (A Guide to the Research of Mongol-Yuan History), Nanjing 2012, s. 3-13.

⁵ Burada bahsedilen Pujiang, günümüzde Zhejiang vilayetinin Jinhua ilçesindedir. Yuan Hanedanlığı'nda Wuzhou Lu'ya (婺州路) bağlı idi, bk. Lian Song vd.宋濂等, *Yuanshi* 元史 (*Yuan Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 1976, 62, s. 1497. *Zhongguo Lishi Diming Dacidian* 中国历史地名大辞典 (Çin'in Tarihsel Yer Adları Büyük Sözlüğü), ed. Weile Shi 史为乐, Çin Sosyal Bilimler Basımevi, Pekin 2005, C. 2, s. 2205.

⁶ Dan, bir ağırlık ölçüsüdür. Yuan Hanedanı zamanında 1 dan=120 jin=76.8 kg, bk. Guangming Qiu 丘光明, *Zhongguo Gudai Jiliangshi* 中国古代计量史 (*The History of Ancient Chinese Measures and Weights*), trans. Yanming Zhang 张延明, Hefei 2012, s. 2, 191.

⁷ *Qieliankou*, kendisi edebi Moğolca *ger-ün köbegüd*'den türetilmiş olan ve “yurt'un oğulları” anlamına gelen Moğol dilindeki *ger-in k'e'ü'nün* Çince transkripsiyonudur. *Ger-ün köbegüd* terimi, Yuan Hanedanlığı'nda genellikle imparatorluk veya soylu ailelerin zanaatkarları veya aile hizmetçileri olarak kullanılan bir köle kategorisini belirtmek için kullanılır, bk. Ch'i-ch'ing Hsiao, *The Military Establishment of the Yuan Dynasty*, Cambridge 1978, s. 199, note: 312. “Qieliankou” maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu* 中国大百科全书 (Çin Büyük Ansiklopedisi), Beijing 2009, C. 18, s. 64. Yuanrui Xu 徐元瑞, *Lixue Zhinan* 吏學指南 (*Memurlar için El Kitabı*), Taipei 1979, s. 4-5,19. Linzhi Zheng (Jeong In-ji)鄭麟趾, *Gaolishi* 高麗史 (*Goryeosa* 고려사/*History of Goryeo*), ed. Bing Ding 丁丙, Qing chuye jiuchao Guangxu jian (1644-1735) Qiantang Ding shi buchaoben 清初葉舊鈔光緒間錢塘丁氏補鈔本 (Elyazması eserler, Tayvan Millî Kütüphanesi'nin Nadir Kitaplar Odası'nda mevcuttur), Qiantang 1644, 123, s. 20. Wilkinson, *Chinese History*, s. 782; Francis Woodman Cleaves, “The Sino-Mongolian Inscription of 1335 in Memory of Chang Ying-Jui” *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 1950, C. 13, S. 12, s. 51-52, note: 170. *Qixue* (keşik/keşig) sistemi, Moğol İmparatorluğu'nun ve Yuan Hanedanlığı hükümdarlarının hassa ordusudur. *Keşik*'in tekil ismi *qixuedai* (怯薛歹/怯薛帶) veya *qixuetai* (怯薛台) yani *keşiktei*'dir. Çoğul ismi ise *qixuedan*'dır (怯薛丹 *keşikten/keşigten*). *Keşik* birliği reisinin adı *qixuezhang* (怯薛長 *kesigüd-ün Ötoküs*) ve *qixueguan* (怯薛官 *keşik-ün-Nojad*) ise reis yardımcısıdır.

yapmaya başlar. Yuan Hanedanlığı'nın sekizinci Hükümdarı Wenzong'un (Tuğ Temur Han)⁸ Tianli (天曆) idari döneminin ilk yılında (1328) öncekinin yerine (Dadu Lu 大都路) *darugaçi* (*daluhuachi* 達魯花赤) tayin edilir.⁹ İkinci yılında hükümdarı Wenzong'un huzuruna çıkar. Hükümdar onu çok beğenir ve bu çocuğun gelecekte kesinlikle önemli görevlere getirileceğini söyler. Şehzadenin sarayında yemek, kıyafet ve kiler ile ilgili işlere bakan muavini (*neizai sicheng* 內宰司丞)¹⁰ görevine getirilir ve aynı zamanda önceki görevini de yapmaya devam eder. [Aynı yılın] beşinci ayında şehzadenin binicilik işlerine bakan yardımcısı (*fuzheng sicheng* 府正司丞)¹¹ olarak tayin edilir. Hükümdarı Wenzong'un Zhishun (至順) yönetim döneminin ikinci yılında (1331) kendisine *hufu* (虎符)¹² verilir ve Zhongyi

Şehzadelerin *keşik* birlikleri hükümdarınkine benzerdir, fakat hepsi hükümdarınkinden ayrı ayrı sevk edilir, bk. Hsiao, *The Military Establishment of the Yuan Dynasty*, s. 34. Tomoo Katayama 片山共夫, “怯薛と元朝官僚制” (Keşik ve Yuan Hanedanlığı Yönetim Sistemi-The Keshik and the System of Administration under the Yuan Dynasty), *Shigaku Zasshi* 史学雜誌, 1980, C. 89, S. 12, s. 1790, 1792, 1894. Watari Yanai 箭内互, *Yuanchao Qiexue ji Woerduo Kao* 元朝怯薛及斡耳朵考 (*Yuan Hanedanlığı'nda Keşik ve Orda Üzerine Araştırmalar*), çev. Jie Chen&Qingquan Chen, Taipei 1963, s. 39. Mustafa Uyar, *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin Askerî Teşkilatı: (Ortaçağ Moğol Ordularında Gelenek ve Dönüşüm)*, Ankara 2020, s. 15, 119. Shusen Qiu 邱树森, *Yuanshi Cidian* 元史辞典 (*Yuan Tarihi Sözlüğü*), Jinan 2000, s. 512. “Qiexue” maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu*, C. 18, s. 64-65.

⁸ Tuncer Gülensoy&Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, İstanbul 2015, s. 483.

⁹ Daruga (daruha, darugaçi, darugaçin): Moğol devletlerinde idari, askerî ve mali yetkilere sahip büyük memurlara verilen bir unvandır. Çin tarih kayıtlarında “Daluhuachi” (答魯花赤), “Daluhechen” (答魯合臣), “Xuanchai” (宣差) ve diğer şekillerinde geçer. bk. Abdülkadir Yuvalı, “Daruga” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1993, C. 8, s. 505-506. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 828. Ji Tu 屠寄, Mengwuer Shiji 蒙兀兒史記 (Moğolların Tarih Kayıtları), ed. Jialuo Yang 楊家駱, Taipei 1962, 125, s. 1. Burada bahsedilen Dadu Lu, Çin'deki Yuan Hanedanlığı'nın kurucusu ve ilk Hükümdarı Shizu'nun Zhiyuan (至元) idari döneminin yirmi birinci yılında (1284) Daxing Fu olarak değiştirilir. İdari merkezi, Daxing ve Wanping adlı iki ilçesinde idi (günümüzdeki Pekin), bk. Song vd., 1976, 58, s. 1347. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 137. Tuotuo'nun babasının (Mazha'ertai 馬札兒台 Majartai) biyografisi bk. Song vd., 1976, 138, s. 3339-3340. Deyi Wang vd. 王德毅等, *Yuanren Zhuanji Ziliao Suoyin* 元人傳記資料索引 (*Index to Biographical Data on Persons of the Yuan Dynasty*), Beijing 1987, C. 4, s. 2458.

¹⁰ Song vd., 1976, 89, s. 2244. Junliang Wang 王俊良, *Zhongguo Lidai Guojia Guanli Cidian* 中国历代国家管理辞典 (*Çin Hanedanları Devlet Yönetimi Sözlüğü*), Changchun 2002, s. 113.

¹¹ Song vd., 1976, 89, s. 2244. Wang, 2002, s. 507.

¹² *Hufu*, bir çeşit askerî sevk işlemi belgesi, delilidir. *Hufu*, üzerindeki kaplan şeklinden dolayı böyle adlandırılır. İki kısımdan oluşan *hufu*'nun bir kısmı komutanın elinde, diğeri ise imparatorluk katipliğinde veya askerî işler vezaretindedir. Asker sevk etmeden önce, hükümdarın emrini getiren elçideki *hufu* kontrol edildikten sonra harekete geçilirdi. Başlangıçta bambudan yapılırdı; Han Hanedanlığı'ndan itibaren altın, gümüş, bakır veya yeşimden yapılırdı. Yuan bürokratik sistemine göre *tümen* (*on binlik*) birimlerinde altın *hufu* bulunurdu. Kaplanın

saray muhafız reisi (*zhongyi shiwei qinjun duzhihuishi* 忠翊侍衛親軍都指揮使)¹³ olarak tayin edilir. Yuan Hanedanlığı'nın on birinci hükümdarı Shundi'nin (Togan Temür) Yuantong (元統) yönetim döneminin ikinci yılında (1334) Budist rahipler ve Tibet işleri bakan yardımcısı (*tongzhi xuanzheng yuanshi* 同知宣政院事)¹⁴ görevine atanır ve aynı zamanda önceki görevini de ifa eder. (Aynı yılın) beşinci ayında harem dairesi işleri vezaretine (*zhongzhengshi* 中政使)¹⁵ tayin edilir. Altıncı ayında ise askerî işler veziri yardımcısı (*tongzhi shumiyuanshi* 同知樞密院事)¹⁶ görevine getirilir.

(Hükümdarı Shundi'nin) Zhiyuan (至元) idari döneminin ilk yılında (1335) Tangqishi (唐其勢 Tengiz/Tanggici)¹⁷ gizlice hükümdarı öldürmek isterken tasarısı ifşa oldu ve öldürüldü. Dali (答里 Dari)¹⁸, Lala (刺刺 Lala Bagatur)¹⁹ gibi (Tangqishi'nin) suç ortakları da sarayın dışında diğer askerleri toplayıp onu bekliyordular. Tuotuo mümtaz askerleri seçip onlarla savaşır ve onları yakalayarak hükümdara takdim eder. [Ardından] İmparatorluk Din İşleri Reisi (*taixi zongyin yuanshi* 太禧宗禋院使)²⁰, Devlet Memurlarını Teftiş Reisi Muavini (*yushi zhongcheng* 御史中丞)²¹ ve Huben Saray Muhafızları Kumandanlığı (*Huben qinjun duzhihuishi* 虎賁親軍都指揮使)²² gibi görevleri

başına gömülü boncuklar vardı; bir, iki veya üç boncuklu çeşitleri mevcuttu. *Mingan* (binlik) biriminde altın, *cagun* (yüzlük) birliklerinde ise gümüş *hufu* bulunurdu, bk. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 381, 483. Wang, 2002, s. 1698. Uyar, *İlhanlı Devleti'nin Askerî Teşkilatı*, s. 12. "Hufu" maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu*, C. 10, s. 57.

¹³ Song vd., 1976, 86, s. 2170. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 469. Wang, 2002, s. 1155-1156.

¹⁴ Song vd., 1976, 87, s. 2193.

¹⁵ Song vd., 1976, 88, s. 2230.

¹⁶ Yuan Hanedanlığı'nda askerî işler vezareti görevini genelde şehzadeler yapar, fakat gerçek güç, vezir muavini ve *shumi yuan fushi* (Askerî İşler Vezir Yardımcısı) gibi memurların elinde bulunurdu, bk. Maotong Chen 陈茂同, *Zhongguo Lidai Zhiguan Yangeshi* 中国历代职官沿革史 (Çin Hanedanlıklarındaki Devlet Memurları Tarihi), Tianjin 2004, s. 392. Song vd., 1976, 86, s. 2155.

¹⁷ Yingsheng Liu, "From the Qipçaq Steppe to the Court in Daidu: A Study of the History of Toqtoq's Family in Yuan China", *Eurasian Influences on Yuan China*, Singapore 2013, s. 172. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2647.

¹⁸ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2342.

¹⁹ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2446.

²⁰ Song vd., 1976, 87, s. 2207. Hucker, 2008, s. 478.

²¹ Song vd., 1976, 86, s. 2177.

²² *Shangdu*, Kubilay Han'ın Yuan Hanedanlığı'nın Hanbalık'tan önceki başkenti ve daha sonraki hanedanlıkların yazlık başkenti idi. Günümüzde İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nde, Pekin'in 275 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. *Lu* ise Yuan Hanedanlığı'nın idarî bölümlerinden biridir. Vilayetten bir düşük seviyedir. İlk başta 1256 yılında *Kaiping Lu* adıyla kurulur ve 1263 yılında adı *Shangdu Lu* olarak değiştirilir, bk. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 53, 55; Song vd., 1976, 86, s. 2174 ve 99, s. 2529. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 455. *Auruq*, Moğolca/Türkçe

ifa eder. Sol [Batı] Asud Muhafız Alayı Kumandanı (*zuo asuwei* 左阿速衛)²³ görevine atanır. Dördüncü yılında (1338) Devlet Memurlarını Teftiş Reisliği (*yushidafu* 御史大夫) görevine atanır ve aynı zamanda önceki görevlerini de yerine getirmeye devam eder. Kanun ve düzeni yeniden sağlar. Hem yurtiçinde hem de yurtdışında ona saygı duyulmaktadır. [Hükümdarı Shundi ile] Shangdu'dan döner. Jiming Dağı'ndaki (雞鳴山)²⁴ Hun Nehri'ne (渾河)²⁵ varır. Hükümdarı Bao'an Zhou'da (保安州)²⁶ avlanmak isterken atı yere devrilir. [Bunun üzerine] Tuotuo ona, “Eski zamanlarda hükümdarlar, yüksek bir yerde oturarak her gün devlet adamlarıyla ve aydınlarla imparatorluk yönetimi hakkında görüşürlerdi. Kartal ve köpek ile avlanmak gibi işler, hükümdarın işi değildir.” şeklinde nasihat verir. Hükümdarı, onun sözünü tutup ona “mor kordonlu İmparatorluk altın mührünü taşıyan büyük üstad” (*Jinzi guangludafu* 金紫光祿大夫)²⁷ unvanını verir; aynı zamanda o, Shaoxi Bölgesi İşleri Reisi görevini (*Shaoxi xuanfushi* 紹熙宣撫使)²⁸ de ifa edecektir.

Şu anda (Tuotuo'nun) amcası Boyan (伯顏 Bayan) sağ vezirin yardımcılığı görevini (*zhongshu youchengxiang* 中書右丞相) yapmaktadır. Tengiz'i öldürdükten sonra hiçbir şeyden korkmaz olmuştur. (Hükümdardan izin almaksızın) kendisi unvanlar verir, ölüm cezası almış suçluları ibra eder, dalkavuk memurları görevlendirir, masum insanları öldürür, çeşitli saray

kökenli bir kelimedir ve Çincesi *Aolu*'dur; Yuan Hanedanlığı'nda kullanılan askerî teşkilat terimlerinden biridir. Yaşlılar, kadınlar ve çocuklardan oluşan topluluk anlamında gelir. Moğol askerî birlikleri yola çıktığında, ordunun arkasında bunlar için özel bir bölüm bulunurdu, bk. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 866.

²³ Song vd., 1976, 86, s. 2168 ve 99, s. 2527.

²⁴ Burada bahsedilen Jiming Dağı, günümüzde Hebei vilayetinin Zhangjiakou ilçesinin güneydoğu bölgesindedir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 1408.

²⁵ Buradaki Hun Nehri, günümüzdeki Yongding Nehri'dir. Yuan ve Ming hanedanlıkları döneminde Hun Nehri olarak adlandırılmıştı, bk. Song vd., 1976, 64, s. 1594-1596. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1996.

²⁶ Bao'an Zhou'nun, Tang Hanedanlığı dönemindeki adı Xin Zhou idi. Liao Hanedanlığı'nda bu ad, Fengsheng Zhou olarak değiştirildi. Jin Hanedanlığı'nda ise Dexing Fu olarak değiştirildi. Yuan Hanedanlığı'nın başlarında eski isim devam ettirildi. Yongxing, Jinshan, Huailai ve Fanshan olmak üzere dört ilçe ona bağlı idi. Zhiyuan yönetim döneminin ikinci yılında (1336) Fanshan, Yongxing ile birleştirilip ilçe tek oldu. Üçüncü yılında ise Jinshan, Huailai'ya birleştirildi ve tek bir yönetim haline geldi. Yine adı, Fengsheng Zhou şeklinde değiştirildi. Shangdu Lu ve Xuande Fu'ya bağlı idi. Dördüncü yılında deprem sebebiyle adı Bao'an Zhou olarak değiştirildi (*bao*, korumak ve *an*, huzur anlamına gelir). Hebei vilayeti günümüzde Zhuolu ilçesindedir, bk. Song vd., 1976, 58, s. 1351. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1917.

²⁷ Song vd., 1976, 91, s. 2319. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 493. You Du 杜佑, *Tongdian* 通典 (*Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyatı [not: 9 konulu]*), ed. Wenjin Wang vd. 王文錦等, Pekin 1988, 34, s. 934-936. Hucker, 2008, s. 168.

²⁸ Song vd., 1976, 39, s. 846 ve 92, s. 2340. Hucker, 2008, s. 250.

muhafızlarını kendi emrine alır. Ayrıca hazinedeki para tahsili ve ipek kumaşların ahzükabz işlerinin hepsinde onun sözü geçer. Hükümdarı Shundi, uzun zamandır bu durumdan dolayı öfkeli. Tuotuo, çocukluğunda Bayan'ın evinde büyütülmesine rağmen, onun [Bayan'ın] gelecekte başarısızlığa uğramasından korkarak endişeye kapılır. Gizlice babası Mazha'ertai'ye (馬札兒台 Majartai) “Amcam son derece kibirli biri olmuştur. Eğer hükümdarımız öfkelenirse, bütün ailemiz öldürülür. Güçten düşmeden evvel, ona karşı bir plan yapsak nasıl olur, ne dersiniz?” teklifinde bulunur. Babası da Tuotuo ile hemfikirdir; ama tereddüt eder. Tuotuo, Wu'ya danışır. Wu “Zuozhuan eserinde *Dayimieqin* kaydı var.²⁹ Müşavir, ülkeye sadık olmayı biliyorsa, endişelenilecek daha ne vardır?” diye cevap verir. Şu anda hükümdarın çevresinde hep Bayan'ın taraftarı yardımcılar ve yandaşlar vardır. Sadece Shijieban (世傑班 Sige Bal)³⁰ ve Alu (阿魯 Aru)³¹ hükümdarının nedim ve sırdaşlarıdır. Her zaman hükümdarın yanında olurlar. Bundan böyle Tuotuo, bu iki kişi ile dostluk kurar. Qiantanglı Yang Yu (楊瑀)³², bir zamanlar Hükümdar Shundi tahta çıkmadan önce, Saray kütüphanesi ve asarı atika vezaretinin matbaa ve neşir dairesi reisi yardımcısı (*kuizhangge guangchengju fushi* 奎章閣廣成局副使)³³ idi ve saraya giriş-çıkış yapma hakkı vardı. Hükümdar, onun yararlı olacağını bilir. Bu her iki emirberi ile birlikte müzakere ettiğinde onu içeri alır.

Beşinci yılın (1339) sonbaharında hükümdar, Shangdu'ya teftiş için gider. Aynı zamanda Bayan, [şehrin girişi] Yingchang'a (應昌)³⁴ doğru yola çıkar. Tuotuo, Sige Bal ve Aru ile birlikte başkent'in doğu kapısında durup ve Bayan'ın girmesini engellemeyi planlar ama başarmamaktan korkmaktadır. Henanlı Fan Meng hükümdarın sahte emri ile idareciyi (Henan'ın) öldürür. Bu

²⁹ *Dayimieqin* (大義滅親) atasözünün menşei, İlkbahar-Sonbahar Dönemi'nde (M.Ö. 722-481), Wei Beyliği'nin önemli müşavirlerinden biri olan Shi Que'nin, adaleti sağlamak üzere kendi suçlu oğlunu öldürmesine; ondan sonra da yine adaleti sağlamak üzere kendi akrabalık bağlarını umursamayıp suçluları cezalandırmasına dayanır, bk. Qiuming Zuo 左丘明, *Chunqiu Zuozhuan Zhu* 春秋左傳注 (Bahar-Güz Yıllıkları üzerine Yorumlar ve Notlar), ed. Bojun Yang 楊伯峻, Taipei 1987, Yingong 4. Yılı, s. 38. Wilkinson, *Chinese History: A New Manual*, s. 370.

³⁰ Song vd., 1976, 138, s. 3338-3339. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2612-2613.

³¹ Song vd., 1976, 138, s. 3338-3339. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2233.

³² Wang vd., 1987, C. 3, s. 1527-1528.

³³ Song vd., 1976, 88, s. 2224.

³⁴ Burada bahsedilen Yingchang, günümüzde İç Moğolistan Özerk Bölgesi Chifeng kenti Hexigtan Sancağı'nın kuzeybatısında; Dalai Nur Gölü'nün güneybatısına 4 li (2 kilometre) mesafededir. Hexigtan Sancağı, Abganar Sancağı, Bairin Sol Sancağı ve Ongniud Sancağını içine alır, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 1306. Chengluo Wu 吳承洛, *Zhongguo Dulianghengshi* 中國度量衡史 (Çin Uzunluk, Hacim ve Ağırlık Ölçüleri Tarihi), Pekin 1993, s. 337, 346.

olaya teftiş dairesi reisi (*lianfangshi* 廉訪使)³⁵ Duan Fu'yu (段輔)³⁶ da karıştırır. Bayan, devlet memurları teftiş dairesi reisine, Han Çinlilerinin (漢人) *lianfangshi* görevine getirilmemesi gerektiğine dair bir raporu sunmasını ima eder. Şu anda Berke Buqa (別兒怯不花)³⁷ da devlet memurları teftiş dairesi reisliği görevini yapmaktadır. Diğer devlet adamlarının, kendisinin de Bayan'a bağlı olduğunu söylemesinden korktuğundan reis, hastalık bahanesi ile evden dışarı çıkmadı. Bu sebeple raporu, hükümdara gitmedi. Bayan, raporun sunulması konusunda onu çok sıkıştırır. Devlet memurları soruşturma işleri görevlisi olan (*jianchayushi* 監察御史)³⁸ Tuotuo'ya haber verir. Tuotuo “Berke Buqa benden daha üst mevkidedir ve mühür de ondadır. Ben ne cüretle kendim karar alabilirim ki?” şeklinde bir cevap verir. Berke Buqa bunu duyduktan sonra çok korktuğundan iyileşip evinden çıkacaktı. Tuotuo, Berke Buqa'nın huzura çıkmasını engelleyemeyeceğini düşünür ve bu konuda Wu ile görüşür. Wu “Bu teamül, hukukumuzdur; kesinlikle feshedilmez. İvedilikle durumu hükümdarımıza iletmeye ne dersin?” der. Böylece Tuotuo saraya girip hükümdara durumu bildirir. Raporu sunulduktan sonra hükümdar, Tuotuo'nun sözlerine göre hareket eder. Bayan, [hükümdarın tavrının] Tuotuo'dan olduğunu anladıktan sonra çok sinirlenerek hükümdarına “Tuotuo benim yeğenimdir fakat Han Çinlilerinin tarafını tutar. Onun cezalandırılması gerekir” der. Hükümdarı, bunların hepsini kendi fikri ve Tuotuo'nun suçunun bulunmadığını söyler. Bayan, Hükümdarı emir vermediği halde, Xuanran Bey'in (宣讓王 Tiemu'er Buhua 帖木兒不花 Temur Buqa)³⁹ ve Weishun Bey'in (威順王 Kuanchepuhua 寬徹普化 Goolci Buqa)⁴⁰ rütbesini indirir. Hükümdarı o kadar öfkelenir ki Bayan'ı sürgüne göndermeye karar verir. Bir gün, hükümdarı ağlayarak Tuotuo'ya konuşur, Tuotuo da ağlar. [Tuotuo] evine döndükten sonra Wu ile görüşür. Wu “Bu iş imparatorluğumuzun güvenliği ile ilgilidir. Gizli tutulmalı. Hükümdarımızla görüştüğünde kimler vardı?” diye sorar. Tuotuo “Aru ve Tuotomu'er (脫脫木兒 Togto Mur)⁴¹ vardı” diye cevap verir. Wu “Amcanın hükümdarımızı tehdit edecek kadar yetkisi var. Bunlar servet peşine düşürüp görüştüğünüzü ifşa ederlerse, hükümdarımız tehlikede olur ve sen de ölüm riski taşırsın” der. Böylelikle Tuotuo, Aru ve Togto Mur'u evine davet edip evinden çıkmasını diye gece gündüz içki ikram eder ve musiki dinletir. [Tuotuo,] Sige Bal ve Aru ile Bayan'ı saraya

³⁵ Song vd., 1976, 86, s. 2180-2181.

³⁶ Wang vd., 1987, C. 2, s. 761.

³⁷ Song vd., 1976, 140, s. 3366. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2287.

³⁸ Song vd., 1976, 86, s. 2178. Hucker, 2008, s. 145-146.

³⁹ Biyografisi için bk. Song vd., 1976, 117, s. 2912-2913. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2667.

⁴⁰ Biyografisi için bk. Song vd., 1976, 117, s. 2910-2912. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2388.

⁴¹ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2688.

girerken yakalamayı tasarlar. Saray muhafızlarına, saraya girip çıkanları dikkatle kontrol etmelerini emreder. Chi (螭)⁴² gibi biçim verilen çukurların hepsine askerler yerleştirilir. Bayan bunu görünce hayrete düşüp Tuotuo'yu azarlar. Tuotuo “[Buralar] hükümdarımızı oturduğu yer olduğundan bu denli muhafaza mecburiyetinde kalınmaktadır.” diye cevap verir. Ondan sonra Bayan Tuotuo'dan şüphelenmeye başlayıp kendini korumak üzere askerlerinin sayısını artırır.

Altıncı yılın (1340) ikinci ayında Bayan, şehzade Yantiegusi'yi (燕帖古思 El Tegüs)⁴³ Liulin'de (柳林)⁴⁴ avlanmaya davet eder. Tuotuo, Sige Bal ve Aru ile birlikte kendi askerleri ve saray muhafızları birliğiyle Bayan'a karşı durur. 13 Mart 1340 tarihinde saray kapılarının anahtarlarına el koyar ve taraftarlarını saray kapısında hazır tutar. O gece hükümdarı, Yude Sarayı'na (玉德殿) gelir, yakın devlet memurları olan Onggiyalıu/Ongyianu (汪家奴)⁴⁵, Sara Bal (沙刺班)⁴⁶ ve üst düzey devlet adamlarını sırayla saraya çağırır; onlar huzura çıkıp ardından sarayın beş ayrı kapısından çıkıp gitmeleri emrini beklerler. Bir de Yang Yu'yu ve Jiangxi'li Fan Hui'yi (范匯)⁴⁷ saray içine çağırıp Bayan'ın suçları sıralanan ferman taslağını hazırlatır. Fermanı tamamlandığında artık 4 *gu* (四鼓 gece saat 1-3 arası) olur.⁴⁸ İmparatorluk katipliği hükümet işleri müdürü (*zhongshu pingzhang zhengshi* 中書平章政事)⁴⁹ Jirguatai'na (只兒瓦歹)⁵⁰ fermanı alarak Liulin'e gitmesini emreder.

⁴² *Chi*, Çin eski efsanelerinde ejderhanın yavrularından olup bir çeşit boynuzsuz yaratıktır, bk. *Cihai* 辞海, 1999 yıl suoyinben (縮印本), ed. Zhengnong Xia 夏征农, Shanghai 2000, s. 2253.

⁴³ Song vd., 1976, 36, s. 802 ve 138, s. 3339.

⁴⁴ Burada bahsedilen Liulin, günümüzde Beijing/Pekin kentinin Tongzhou ilçesinin güneydoğu tarafındadır. Burası, Yuan Hanedanlığı'nda hükümdarların av bölgeleri idi ve orada konak (yurt) kurulurdu, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1835.

⁴⁵ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2521. Qi Zhao 赵琦, Hebei Sheng Guyuan Xian “Shuzhuanglou” Yuan Menggu Guizumu Muzhukao 河北省沽源县“梳妆楼”元蒙古贵族墓主考 (The examination on the occupant of the Shuzhuanglou Mongol noble tomb of the Yuan Dynasty in Guyuan County, Hebei), *Journal of Chinese Historical Studies*, 2003, S. 2, s. 174. Baohai Dang 党宝海, Jiangjianu dangwei Ongyianu: Liaoshi fu Yuanchao “Xiusanshi” Shengzhi Kanwu ji Qita “江家奴” 当为“汪家奴”——《辽史》附元朝“修三史”圣旨勘误及其他 Jiangjianu should be Ongyianu: Correction of the Imperial Edict of the Yuan Dynasty in Liaoshi Together with Other Comments, *Journal of Western Mongolian Studies*, 2019, S. 2, s. 15.

⁴⁶ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2598.

⁴⁷ Wang vd., 1987, C. 2, s. 821.

⁴⁸ Çin'de eski zamanlarda saati (*geng* 更) duyurmak üzere davul (*gu* 鼓) çalınırdı; bu sebeple *geng* yerine *gu*, yani davul şeklinde adlandırılmaktaydı, bk. *Cihai*, s. 2491.

⁴⁹ *Zhongshu pingzhang zhengshi*, vezire (*chengxiang*) bağlıdır, bk. Song vd., 1976, 85, s. 2121. Hucker, 2008, s. 194, 385-386.

⁵⁰ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2420.

Ertesi gün Tuotuo saray kapısında oturmaktadır. Bayan da süvari birliğini saray kapısına gönderip, bunun nedenini sorar. Tuotuo, [süvari birliğine] “hükümdarın vezirinin (*chengxiang* 丞相) [yani Bayan’ı] sürgüne gönderilmesini emrettiğini söyler. Bayan’ın kumanda ettiği asker birliklerinin hepsi dağıtılır. Bayan ise tek başına güneye doğru gider. Detaylar için Bayan’ın hayat hikayesine başvursunlar.⁵¹ Bayan olayı halledildikten sonra Mazha’ertai’na (Bayan yerine) vezir muavinliği vazifesi; Tuotuo’ya ise askerî işler vezir yardımcılığı, *Hufu*, saray muhafızları komutanlığı, kraliyet silahlanma reisliği (*wubeisi* 武備寺)⁵², Asud muhafız alayı binlik (*mingan*) birliği kumandanı (*asu wei qianhusuo* 阿速衛千戶所), Shaoxi ve diğer bölge işleri reisliği (*Shaoxi dengchu junmin xuanfu duzongshi* 紹熙等處軍民宣撫都總使), Rus saray muhafızları kumandanlığı (*xuanzhong wuluosi huweiqinjun duzhihuishisi daluhuachi* 宣忠兀羅思護衛親軍都指揮使司達魯花赤)、 Hükümdar Wenzong şehzadeyken sarayı maiyetinin reisliği (*zhaogong wanhufu duzongshi* 昭功萬戶府都總使)⁵³ görevleri verildi. [Aynı yılın] Onuncu ayında Mazha’ertai hükümdarına, hasta olması sebebiyle istifa etmek istediğini söyler. Hükümdarı tarafından kendisine “hükümdarın hocası” (*taishi* 太師)⁵⁴ unvanı verilerek dönmesi emredilir.

Zhizheng (至正) yönetim döneminin ilk yılında (1341) Tuotuo’ya vezir yardımcısı unvanı verilir ve imparatorluğun askerî işlerini yürütmesi (*lu junguo zhongshi* 錄軍國重事)⁵⁵ emredilir. Ondan sonra Tuotuo, Bayan’ın yürüttüğü eski politikaların hepsini değiştirir. İmparatorluk imtihanı sistemini eski hale getirir. İmparatorluk tapınağının dört mevsim ibadeti geleneğini yeniden ikame eder. Tan Bey’in (鄰王 Cecegtü/Çeçegtü 徹徹禿)⁵⁶ uğradığı adaletsizliği⁵⁷ ortadan kaldırır. Xuanran Bey’i (Temur Buqa) ve Weishun Bey’i (Goolci Buqa) kendi arazilerine geri çağırıp orada iskân eder. Arutu (阿

⁵¹ Song vd., 1976, 138, s. 3335-3339.

⁵² Song vd., 1976, 90, s. 2284-2285. Wang, 2002, s. 173.

⁵³ Song vd., 1976, 89, s. 2262.

⁵⁴ Song vd., 1976, 85, s. 2120. Hucker, 2008, s. 481.

⁵⁵ Fan Zhang’a göre *lu junguo zhongshi* unvanı, Yuan Hanedanlığı’nda vezirlere verilen ikinci veya onursal unvandır. İlk zamanlarda gerçek bir anlamı olan bu unvan, sonraları gelenek olarak her vezire verilmekteydi, bk. Fan Zhang 张帆, *Yuandai Zaixiang Zhidu Yanjiu* 元代宰相制度研究 (*Yuan Hanedanlığı Zaixiang/Vezir Sistemi üzerine İncelemeler*), Beijing 1997, s. 51. Lianda Xu 徐连达, *Zhongguo Lidai Guanzhi Cidian* 中国历代官制词典 (*Çin Hanedanlıklarının Memurluk Sistemi Sözlüğü*), Hefei 1991, s. 673.

⁵⁶ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2329. Gülensoy&Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, s. 118.

⁵⁷ Biyografisi için bk. Shaomin Ke, *Xin Yuanshi* 新元史 (*Yeni Yuan Tarihi*), Yuanshi Erzong 元史二種 (Yuan Tarihi hakkında İki Eser), Shanghai 1989, 112.

魯圖)⁵⁸ ile beylikler arasındaki ilişkiyi düzeltir. Halkın at beslemesine izin verir. Tuz vergisini azaltır ve ödenmemiş vergileri affeder. İmparatorluk amfitiyatrosu (經筵) inşa ettirip bilginleri titizlikle seçerek hükümdara ders anlatır. Aslında Tuotuo imparatorluk amfitiyatrosu işlerine bakar. Hem yurt içinde hem de yurtdışında, uysal ve erdemli bir vezir olarak görülür. İkinci yılın (1342) beşinci ayında vezirlik kâtibi Boru Temur (孛羅帖木兒)⁵⁹ ve diğer devlet adamlarının sözlerini dinleyip sarayın dışına su yolu açtırır ve bir bent kapağı inşa ettirir. Jinkou'nun (金口)⁶⁰ sularını buradan akıtarak Tongzhou'daki (通州)⁶¹ gemilerin Lizhengmen'a (麗正門)⁶² kadar gidebilmesini amaçlar. On binlerce işçiyi burada çalıştırır. Sonunda başarısızlığa uğrar. Detaylar (Yuanshi'nin) için ırmaklar ve kanallar bölümüne başvursunlar.⁶³

Üçüncü yılında (1343) hükümdar Liao, Jin ve Song hanedanlıklarının tarihinin düzenlenmesini emreder ve Tuotuo, baş müellif (*duzongcaiguan* 都總裁官) unvanı ile tayin edilir. Ayrıca (Tuotuo, hükümdarına) *Zhizheng Dönemi Kanunu*'nu (*Zhizheng Tiaoge* 至正條格) düzelterek ilan etmesini teklif eder.⁶⁴ Hükümdar, saray kütüphanesi ve asarîatika vezaretine (*Xuanwenge* 宣文閣)⁶⁵

⁵⁸ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2236.

⁵⁹ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2300.

⁶⁰ Burada bahsedilen Jinkou, Jinkou Nehri diye adlandırılmaktadır ve Jin Hanedanlığı başkentine tahıl nakliyatı amacıyla kazılmıştı. Günümüzde Beijing/Pekin kentinin batısındaki Shijing Dağı'nın kuzey eteğindeki Yongding Nehri'ni Lu Nehri'ne (Kuzey Kanal) yönlendirir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1591.

⁶¹ Burada bahsedilen Tongzhou, Tang Hanedanlığı'ndaki Lu ilçesidir. Jing Hanedanlığı'nda buraya Tongzhou ismi verilmişti (*tong*, “nakliye” anlamına gelmektedir). Fengbei, Tongji ve Taicang, toplamda üç ambar, tedarik merkezi konumundadır. Lu ve Sanhe ilçeleri Tongzhou'ya bağlıdır. Yuan Hanedanlığı'nda Dadu (Hanbalık), Lu'ya bağlı idi. Günümüzde Beijing/Pekin Kenti Tongzhou ilçesini, Hebei vilayeti Sanhe ilçesini ve Dachang Hui Özerk ilçesini içine alır, bk. Song vd., 1976, 58, s. 1348. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2252.

⁶² Yuan Hanedanlığı'nın başkentlerinden biri olan Dadu'nun (Hanbalık) güney-orta kapısıdır. Günümüzde Tiananmen'in güney tarafındadır, bk. Gaohua Chen 陈高华 ve Weimin Shi 史卫民, *Yuandai Dadu Shangdu Yanjiu* 元代大都上都研究 (*Studies of the Capitals Dadu and Shangdu in the Yuan Period*), Beijing 2010, s. 41.

⁶³ Song vd., 1976, 66, s. 1659-1660.

⁶⁴ Xuan Ouyang 歐陽玄, “Zhizheng Tiaoge Xu 至正條格序 (Zhizheng Dönemi Kanunu'nun Önsözü)”, *Guizhai Wenji* 圭齋文集 (*Guizhai İsimli Çalışma Odası Denemeleri*), ed. Yu Liu 劉鈺, Ming Chenghua xinmao Liuyu Zhejiang kanben 明成化辛卯劉鈺浙江刊本 (Elyazması eserler, Tayvan Milli Kütüphanesi'nin Nadir Kitaplar Odası'nda mevcuttur), Zhejiang 1471, 7, s. 12-13.

⁶⁵ Hükümdar Shundi'nin Zhiyuan yönetim döneminin altıncı yılının on birinci ayında (1340) *Kuizhangge Xueshiyuan* lağvedilir. Zhizheng yönetim döneminin ilk yılının dokuzuncu ayında (1341) Kuikui'nin (巖巖 Kökö) önerisi ile *Xuanwenge* kurulur. Görevi, *Kuizhangge*'ninki ile

gittiği zaman Tuotuo ona, “Hükümdarımız tahta çıktığından itibaren dünya huzur içindedir. Âlimlerin bilgilerini öğrenmeniz gerek. Duyduğuma göre çevrenizde bunu engelleyen çok kişi var. Eğer Çin klasiklerini ve tarihlerini okumaya değmez ise, hükümdarımız Kubilay neden bunları şehzadesine (裕皇)⁶⁶ öğretiyordu ki?” der. Saray imparatorluk hanedanları kitapları ve yasak kitapları saklayan kütüphaneden (*Mishujian* 秘書監)⁶⁷ şehzadesi tarafından verilen kitapları alıp hükümdarına sunar. Hükümdar bundan çok memnun olur. Şehzadesi Ayü Siri Dala/Ayurişiri Dari’ye (愛猷識理達臘)⁶⁸ ilk zamanlarda Tuotuo’nun evinde bakılmaktaydı. Şehzade hasta olup her ilaç içtiğinde, öncelikle Tuotuo tadına bakar ve ona sunar. Hükümdarı bir kere Yunzhou’ya (雲州)⁶⁹ gezintiye çıktığında, yağmur ve fırtına ile karşılaşmış ve sel olmuştu. At arabaları suya batmış, insanların ve hayvanların hepsi suda boğulmuştu. Tuotuo, şehzadesini kucaklayıp ata binerek dağa çıkmış ve felaketten korunmuştu. Altı yaşına gelip saraya döndüğü zaman hükümdarı Tuotuo’ya “Çabalarını unutmayacağım” diyerek onu taltif eder. Ardından Tuotuo, şehzadesi için dua edilmesi için kendi parasından harcayarak Jiandemen’in (健德門)⁷⁰ dışında *Dashouyuanzhongguosi* isimli Budist tapınağını (大壽元忠國寺) inşa ettirir. [İnşaat için] toplam yüz yirmi bin banknot ve iki bin gümüş para harcanır.

Dördüncü yılın (1344) artık ayında (Tuotuo), Budist rahipler ve Tibet işleri vezirliği (宣政院事) görevinde bulunur. Çeşitli tapınakların başrahipleri gelerek ondan Budist rahip işleri reisliğinin yeniden kurmasını rica ederler ve *il-ilçe sisteminden* (郡縣) çok muzdarip olduklarını ve adeta cehennemde yaşamak gibi olduğunu söylerler. Tuotuo “Eğer [vezaret] yeniden kurulursa, cehennem içinde bir cehennem daha yapmaktan ne fark var?” diye cevap verir. O sıralarda Tuotuo hastalanarak gitgide zayıflar. Ayrıca falcılar da onun şanssız olduğunu söyler. Böylece hükümdara istifasını sunar. Hükümdarı buna izin vermez. On yedi defa sunduğunda, ancak istifasını kabul eder. Hükümdarı ona Zheng Bey (鄭王) unvanını, çok büyük arazi ve para bahşeder. Hükümdarına

aynıdır, bk. Song vd., 1976, 92, s. 2329. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 623. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2436-2437.

⁶⁶ Zhenjin (真金 Jimkin), bk. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2417-2418.

⁶⁷ Xu, 1991, s. 849.

⁶⁸ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2245-2246. Gülensoy&Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, s. 42.

⁶⁹ Burada bahsedilen Yunzhou, Yuan Hanedanlığı’nın Zhongtong idari döneminin dördüncü yılında (1263) Wangyun ilçesine yükseltilir ve Xuande Fu’ya bağlıdır. Günümüzde Hebei vilayetinin Chicheng ilçesidir, bk. Song vd., 1976, 58, s. 1352. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 320.

⁷⁰ Dadu’nun kuzeybatı kapısıdır. Günümüzde Deshengmen’e yakın bölgelerdendir, bk. Chen ve Shi, *Yuandai Dadu Shangdu Yanjiu*, s. 42.

teşekkür edip bunların tümünü reddeder. Ardından hükümdarı ona Songjiang arazisini (松江田)⁷¹ bağışlar. Tuotuo için orada bir tarım dairesi riyaseti (*daotian tilingsuo* 稻田提領所) kurulur. Sonunda bu bağışı kabul eder.

Yedinci yılında (1347) Berke Buka vezir muavini görevinde (*youchengxiang* 右丞相) bulunduğu sırada, husumeti sebebiyle Tuotuo'nun babası Mazha'ertai'a iftira eder. Hükümdar (Mazha'ertai'ın) Gansu'ya göçmesini emreder. Tuotuo, babasıyla birlikte gitmek için çok çabalar. Yolda at arabasını, atlarını ve konaklarını kontrol eder. Yemeğinin iyi olup olmadığına bakar. Gansu'ya varan Mazha'ertai, orada yerleşir. Bunun yanı sıra o, batı tarafındaki Sasi'ye (撒思)⁷² göç eder. Hükümdarı Sarı Nehir'e vardığı zaman Ganzhou'ya (甘州)⁷³ geri dönülüp bakılmasını emreder. [Aynı yılın] On birinci ayında Mazha'ertai vefat eder. Hükümdarı, Tuotuo'nun faziletlerini gözeterek onu saraya geri çağırır.

Sekizinci yılında (1348) hükümdarı Tuotuo'ya “şehzadesinin hocası” (*taifu* 太傅) unvanını verir; şehzadenin sarayına gönderip oradaki işlere bakmasını emreder. Dokuzuncu yılında Dorji (Duo'erzhi 朵兒只)⁷⁴ ve Taiping (太平)⁷⁵ adlı iki vezir yardımcısı azledilir. Böylece Tuotuo'nun tekrar vezir yardımcılığına atanmasını emrederek ona mümtaz içkiyi (上尊), iyi atları, hilati (襲衣) ve yeşim taşlarıyla süslenmiş bir kemeri (玉帶) bahşeder. Tuotuo vezir muavinliği görevinde tekrar atandıktan sonra, kendisine yapılan iyiliklerin ve kötülüklerin karşılığına verir. O sırada şehzadenin dersliği (*duanbentang* 端本堂) kurulur. Şehzade bu derslikte ders görür. Tuotuo'ya

⁷¹ Burada bahsedilen Songjiang, Yuan Hanedanlığı'nın Jiangzhe vilayetindeki Songjiang Fu'dur, günümüzde Shanghai kentinin Songjiang ilçesidir, bk. Song vd., 1976, 62, s. 1495. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1493. Yuan Hanedanlığı'nda Jiangzhe vilayetinin batı bölgeleri Pingjiang, Jiaying, Huzhou, Hangzhou, Changzhou, Zhenjiang ve Jiande toplam yedi Lu ve Songjiang Fu, bütün Yuan İmparatorluğu'nun en varlıklı bölgesidir, bk. Gaohua Chen 陳高華, “Yuandai Shuili Guangai Shiye Chutan” 元代水利灌溉事業述評 (A Survey of Water Conservancy under the Yuan Dynasty), *Journal of Chinese Studies*, 1997, C. 37, s. 168.

⁷² Burada bahsedilen Sasi, Kubilay Han'ın hocası Drogön Chogyal Phagpa'nın (八思巴) memleketi Sasijia'dır. (撒思加) Yuan Hanedanlığı'nda rütbesi indirilip sürgüne gönderilenler burada sıkça görülür. Günümüzde Tibet Özerk Bölgesi'nin Sajia ilçesidir (Tibetçe: Sa'gya), bk. Song vd., 1976, 138, s. 3350, dipnot: 12. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2832.

⁷³ Burada bahsedilen Ganzhou, Yuan Hanedanlığı'nda Ganzhou Lu idi. Zhiyuan yönetim döneminin sekizinci yılında (1271) adı Gansu Lu olarak değiştirilir. Sonra ise Gansu vilayetine bağlanır. Günümüzde Gansu vilayeti Zhangye ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 546.

⁷⁴ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2354.

⁷⁵ Taiping, Asıl adı He Weiyi'dir (賀惟一). Hükümdar Shundi'nin Zhizheng yönetim döneminin (1345) dördüncü yılında bir Moğol lakabı ve Taiping ismi bahşedilir, bk. Wang vd., 1987, C. 3, s. 1450, C. 4, s. 2646.

dersliğin işlerine bakması emredilir. Aynı zamanda o, Asud ve Kıpçak saray muhafız alayının reisi, beylikler işlerinin idaresi (*neishifu* 內史府)⁷⁶, Budist rahipleri ve Tibet işleri veziri ve imparatorluk tıp akademisi reisi (*taiyiyuanshi* 太醫院事)⁷⁷ gibi vazifelerle de görevlendirilir.

Onuncu yılının (1350) beşinci ayında Tuotuo, annesi Jiguo hatununun (薊國夫人) yasını tutar. Hükümdar, emirberlerini Tuotuo'ya gönderip onun tekrar saraya gelerek devlet işlerini yürütmeye ikna eder. Bunun ardından Tuotuo, Wugusun Liangzhen (烏古孫良楨)⁷⁸, Gong Bosui (龔伯遂), Ruzhongbo (汝中柏), Beg Temur (伯帖木兒)⁷⁹ gibi adamları maiyetinde görevlendirir. Onlarla o kadar yakın olur ki, her şeyi onlarla görüşür. Bazen yürürlüğe konan şeyleri, diğer devlet adamlar bilmez. İstihdam işleri reisi (*libushangshu* 吏部尚書)⁸⁰ Xie Zhedu (楔哲篤)⁸¹ Tuotuo'ya *Zhizheng Jiaochao* (至正交鈔)⁸² isimli banknotları çıkarmayı teklif eder. Tuotuo bu teklifi kabul eder. Hükümdar askerî işleri reisliği, devlet memurları teftiş vezareti, ferman-imparatorluk tarihi ve mütercimlik işleri vezareti (*hanlin* 翰林)⁸³ ve imparatorluk akademisi riyasetinden (*jixianyuan* 集賢院)⁸⁴ gelen devlet adamlarıyla bu konuyu görüşmeyi emreder. Herkes dalkavukluk eder. Sadece imparatorluk akademisi riyasetinden (*jijiu* 祭酒)⁸⁵ Lu Sicheng (呂思誠) teklifinin uygulanmasının gerekmediğini söyler. Tuotuo bu sözden mutsuz olur. Sonunda para politikasında değişiklik yapılır, fakat başarısızlığa uğranır. Detayları için, Sicheng biyografisi bölümüne başvurunlar.⁸⁶

⁷⁶ Song vd., 1976, 89, s. 2266. Qiu, *Yuanshi Cidian*, s. 142. Hucker, 2008, s. 350.

⁷⁷ Song vd., 1976, 88, s. 2220-2221. Hucker, 2008, s. 479.

⁷⁸ Biyografisi için bk. Song vd., 1976, 187, s. 4287-4290.

⁷⁹ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2284.

⁸⁰ Hucker, 2008, s. 304-305.

⁸¹ Wang vd., 1987, C. 2, s. 1025.

⁸² *Yuandai Zhibi*'nin (元代紙幣 Yuan Hanedanlığı kâğıt parası), *Zhongtong Yuanbao Jiaochao* (中統元寶交鈔), *Zhiyuan Lingquan* (至元綾券), *Zhiyuan Tongxing Baochao* (至元通行寶鈔), *Zhida Yinchao* (至大銀鈔) ve *Zhizheng Jiaochao* (至正交鈔) toplam beş çeşidi vardır. Burada bahsedilen *Zhizheng Jiaochao*, Yuan Hanedanlığı'nın sonlarında Hükümdar Shundi'nin *Zhizheng* yönetim döneminin onuncu yılında (1350) eski kâğıt paraların büyük devalüasyonundan dolayı çıkarılan yeni banknotlardır. Tarih kayıtlarına göre o sırada her gün sayılmaz miktarda banknot basılıp çıkarılmaktaydı. O kadar büyük bir devalüasyon olmuştu ki Yuan Hanedanlığı bu yüzden sona ermişti, bk. "Yuandai Zhibi" maddesi, *Zhonghui Sun 孫仲匯, Zhongguo Qianbi Dacidian* 中國錢幣大辭典, Beijing 2012, C. 5, s. 87-88.

⁸³ Song vd., 1976, 87, s. 2189-2190. Hucker, 2008, s. 222.

⁸⁴ Song vd., 1976, 87, s. 2192. Hucker, 2008, s. 131.

⁸⁵ Song vd., 1976, 87, s. 2191. Hucker, 2008, s. 130.

⁸⁶ Song vd., 1976, 185, s. 4250-4251. Para politikasındaki değişiklikler ile ilgili detaylar için bk. Song vd., 1976, C. 97, s. 2483-2485.

Sarı Nehir'deki Baimaoti (白茅堤)⁸⁷ setinde; sonra da Jinti (金堤)⁸⁸ setinde gedikler oluşur. Binlerce *li* yüzölçümündeki halklar bunun acısını çekerler. Beş yıl geçmesine rağmen gedikler kapatılamadı. Tuotuo Jia Lu'nun (賈魯)⁸⁹ yöntemi ile işçilerinden, gediklerin doldurmasını talep eder ve bu vazifeyi üstlenir. Devlet memurlarına “Hükümdarımız halkı için endişelendiği zaman devlet memurları olan bizlerin vazifesi, hükümdarımızın endişesini gidermek olmalıdır. Lakin bazı hastalıkların tedavisinin zor olması gibi bazı işler de zor halledilir. Tarih boyunca su felaketi, işte bu zor tedavi edilen hastalıklardandır. Şimdi mutlaka bu hastalığı yok etmeliyiz” der. Memurların her biri farklı fikirler verir ama Tuotuo hiçbirini dikkate almaz. Sonra hükümdarına, Jia'nın çalışma veziri (*gongbushangshu* 工部尚書)⁹⁰ olarak Sarı Nehir işlerini yürütmeyi, toplam yüz yetmiş bin askeri ve halkı çağırıp çalıştırmayı teklif eder. Set gedikleri doldurulur ve nehir suları eski yoluna döner. Bu iş, toplam sekiz ay içinde bitirilir. Detayları için (*Yuanshi*'nin) ırmaklar ve kanallar bölümüne başvurunlar.⁹¹ Bunun üzerine hükümdarı Tuotuo'yu ödüllendirmek üzere ona, Tarkan unvanını bahşeder. Devlet memuru Ouyang Xuan'a (歐陽玄)⁹² Tuotuo'nun başarısını kaydetmek üzere Heping Yazıtı'nın (河平碑) hakketmesini emreder. Ayrıca Huai'an Lu (淮安路)⁹³ arazisini ona bahşeder. Oradaki memurların hepsini Tuotuo'nun emrine verir.

Çok geçmeden Ru (汝)⁹⁴, Ying (潁)⁹⁵ arasında ayaklanmalar meydana geldi. Kızıl türban sembolü kullanan isyancılara Xiang (襄)⁹⁶, Fan (樊)⁹⁷, Tang

⁸⁷ Burada bahsedilen Baimaoti, Yuan Hanedanlığı'nda Sarı Nehir'in kuzey kıyısında kritik bir set olup günümüzde Shandong vilayetinin Cao ilçesinin batısındaki Baimaoji taraflarındadır, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 789.

⁸⁸ Burada bahsedilen Jinti, günümüzdeki Henai kentinin Puyang ilçesi, Hebei şehrinin Linzhang ilçesi ve Shandong vilayetinin Pingyuan ilçesini kapsayan bölge içindeki Sarı Nehir'in iki kıyısındaki taş settir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1612.

⁸⁹ Biyografisi için bk. Song vd., 1976, 187, s. 4290-4292. Wang vd., 1987, C. 3, s. 1632.

⁹⁰ Song vd., 1976, 85, s. 2143. Hucker, 2008, s. 290.

⁹¹ Song vd., 1976, 66, s. 1645-1654.

⁹² Biyografisi için bk. Song vd., 1976, 182, s. 4196-4199. Wang vd., 1987, C. 3, s. 1871-1872.

⁹³ Burada bahsedilen Huai'an Lu, günümüzde Jiangsu vilayetinin Huai'an ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2443.

⁹⁴ Buradaki Ru, Yuan Hanedanlığı'ndaki Runing Fu'dur. Günümüzde Henai kentinin Runan ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 1088.

⁹⁵ Burada bahsedilen Ying, Yuan Hanedanlığı'ndaki Yingzhou'dur. Yuan Hanedanlığı'nın son döneminde Kızıl Türban İsyanı'nın liderlerinden olan Liu Futong'un memleketidir. Günümüzde Anhui vilayetinin Fuyang ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2585-2586.

⁹⁶ Buradaki Xiang, Yuan Hanedanlığı' Xiangyang Lu'dur. Günümüzde Hubei vilayeti Xiangfan ilçesindeki ve Han Nehri'nin güneyindeki Xiangyang kasabasıdır, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2944.

⁹⁷ Burada bahsedilen Fan, Yuan Hanedanlığı'ndaki Fancheng'dir. Günümüzde Hubei şehrinin

(唐)⁹⁸ ve Deng (鄧)⁹⁹ gibi yerlerin tümü destek verdi. On birinci yılında (1351) Tuotuo, hükümdarına kardeşinin, yani devlet memurları teftiş vezirliği görevinde olan Esen Temur'un (也先帖木兒)¹⁰⁰ askerî işler vezir muavinliği görevine getirilip yüz bin küsur asker ile ayaklanmayı bastırmasını teklif eder. Shangcai'yi (上蔡)¹⁰¹ ele geçirilir. Kısa bir süre sonra Shahe'da (沙河)¹⁰² askerî garnizonlar kurulur. Bir gece aniden ürkütücü bir olay meydana gelir. Esen Temur, bütün askerî teçhizatı terk edip kuzeye doğru Bianliang'a (汴梁)¹⁰³ kaçar. Dağıtılmış askerler bir araya toplanıp Zhuxian ilçesine (朱仙鎮)¹⁰⁴ konuşlandırılır. Saray tarafından Esen Temur'un muharebe etmesinin bilmediğinden, onun yerine diğer generallerden birinin sevk edilmesi emredilir. Esen Temur, doğrudan bir gece saraya döner ve yine devlet memurları teftiş vezirliği yapar. Shanxi Eyaleti devlet memurları takibat işleri görevlilerinden (*Shanxi xingtai jianchayushi* 陝西行臺監察御史)¹⁰⁵ biri de dâhil toplam on iki kişi onu, askerî birliği kaybetmesinden ve imparatorluğun gururunu kırmasından dolayı suçlar. Tuotuo, Shanxi Eyaleti devlet memurları değerlendirme bakanı Dorji Bal (朵兒直班)¹⁰⁶ Hu-Guang Eyaleti yönetici yardımcısı (*Huguang xingsheng pingzhangzhengshi* 湖廣行省平章政事)¹⁰⁷ görevine getirilir. Diğer eyaletlerdeki devlet memurları ihbar işleri görevlileri ise çeşitli ilçe yönetici yardımcılıkları (*panguan* 判官)¹⁰⁸ görevine tenzil edilirler. Bundan sonra hiç kimse konu hakkında görüş bildirmeye cesaret edemez.

Xiangfan ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2845.

⁹⁸ Buradaki Tang, Yuan Hanedanlığı'ndaki Tangzhou'dur. Günümüzde Henan vilayetinin Dengzhou ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 517.

⁹⁹ Deng, Yuan Hanedanlığı'ndaki Dengzhou'dur ve Nanyang Fu'ya bağlı idi. Günümüzde Henan vilayetinin Miyang ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2183.

¹⁰⁰ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2379.

¹⁰¹ Sözü geçen Shangcai, Yuan Hanedanlığı'ndaki Shangcai'dir ve Runing Fu'ya bağlı idi. Günümüzde Henan vilayetinin Shangcai ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 185-186.

¹⁰² Shahe, Yuan Hanedanlığı'nda Shunde Lu'na bağlı idi. Günümüzde Henan vilayetinin Shangcai ilçesinin güneybatısında, 30 li (15 kilometre) mesafededir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 1332. Wu, *Zhongguo Dulianghengshi*, s. 337, 346.

¹⁰³ Buradaki Bianliang, günümüzde Henan vilayeti Kaifeng ilçesinin eski adıdır, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 1345.

¹⁰⁴ Zhuxian ilçesi, günümüzde Henan vilayetinin Kaifeng ilçesinin güneybatısında, 46 li (23 kilometre) mesafededir. Yuan Hanedanlığı'nda Jialu Kanalı açıldıktan sonra buralardaki ticaret gittikçe yoğunlaşmıştır, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 995. Wu, *Zhongguo Dulianghengshi*, s. 337, 346.

¹⁰⁵ Wang, 2002, s. 129.

¹⁰⁶ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2355.

¹⁰⁷ Wang, 2002, s. 664. Hucker, 2008, s. 385-386.

¹⁰⁸ Hucker, 2008, s. 363.

On ikinci yılında (1352) Kızıl Türban generallerinden biri olan Zhima Li (芝麻李)¹⁰⁹ Xu ilçesini (徐州)¹¹⁰ işgal eder. Tuotuo, hükümdarından tek başına ordusunu götürüp isyanı bastırmasına izin vermesini rica eder. Lu Luzen'i (遼魯曾)¹¹¹ Huainan ilçesi uzlaştırma komiseri (*Huainan xuanweishi* 淮南宣慰使)¹¹² unvanı ile görevlendirip tuz üreticilerini ve diğer güçlülere toplayıp yirmi bin askeri ile yola çıkar. [Aynı yılın] dokuzuncu ayında ordu Xu ilçesine varır ve şehrin batı kapısına saldırırlar. İsyancılar onlara karşı koyar. Demirden bir okla (Tuotuo'nun) atı, başından vurulur ama Tuotuo bundan hiç etkilenmez. Askerlere kumanda edip isyancılara hücum eder. Büyük bir zafer kazanarak kentin banliyösüne girer. Ertesi günde ordu dört bir taraftan gelir ve isyancılara defalarca saldırır. İsyancılar dayanamaz ve kenti tamamen kaybederler. Zhima Li kaçır. [Tuotuo] Sarı renkli ipek kumaşları götürür. Biriktirilmiş tedariki yakar. Onlarca isyancının peşinden gidip onları ele geçirir. Böylece kent, katledilir. Hükümdar, imparatorluk katipliği hükümet işleri reisi Esen Buka'yı (普化)¹¹³ Tuotuo'ya gönderip onu "hükümdarın hocası" unvanıyla ödüllendirir. Geçmişteki gibi vezirin muavini görevini yapmaya devam etmesini ve acilen saraya dönmesini emreder. Bunun dışında askerî işler vezir muavini Tuguci'nin (秃赤)¹¹⁴ ordu ile Ying'e ve Bo'ya (毫)¹¹⁵ doğru gidip ayaklanmayı bastırmasını emreder. Tuotuo, askeri ile saraya döner. Hükümdar ona mümtaz içkiyi, işlemeli hilati, beyaz altını ve kıymetli bir eyeri bahşeder. Şehzade ise kendi köşkünde ona ziyafet verir. Hükümdar, Xu ilçesinin adının Wu'an (武安) olarak değiştirilmesini emreder. Başarıları kaydetmek üzere yazıt dikilmesini emreder.

On üçüncü yılının (1353) üçüncü ayında Tuotuo, vezir yardımcılarını Wugusun Liangzhen'in ve Ulankatai'nin (悟良哈台)¹¹⁶ önerisini kabul edip başkentini çevresindeki arazide *tuntian* sistemini (屯田) uygular. Bu iki adam tarım, su kaynağı ve kıtlık işleri vezir yardımcısı görevini, Tuotuo'ya ise

¹⁰⁹ Zhima Li'nin asıl adı Er Li'dir (李二), bk. Wang vd., 1987, C. 1, s. 453.

¹¹⁰ Xuzhou, Yuan Hanedanlığı'nda Guide Fu'ya bağlı idi. Günümüzde Jiangsu vilayeti Xuzhou ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2146.

¹¹¹ Wang vd., 1987, C. 3, s. 1451-1452.

¹¹² Hucker, 2008, s. 251.

¹¹³ Çin tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: "Yexianpuhua" (堃仙普化), bk. Song vd., 1976, 113, s. 2855. "Yexianpu" (野仙溥化), bk. Song vd., 1976, 139, s. 3353. "Yexianbuhua" (也先不花), bk. Song vd., 1976, 45, s. 948. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2374-2375.

¹¹⁴ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2698.

¹¹⁵ Burada bahsedilen Bo, Yuan Hanedanlığı'nda Guide Fu'ya bağlı idi. Yuan Hanedanlığı'nın son döneminde Liu Futong'un liderliğindeki ayaklanmada Han Liner'in hükümdar olmasını destekler ve burayı başkenti yapar, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2179.

¹¹⁶ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2714.

vezareti yapmaktadır. Arazi batıdan Xishan (西山)¹¹⁷, doğudan Qianmin ilçesi (遷民鎮), güneyden Baoding (保定)¹¹⁸ ve Hejian (河間)¹¹⁹, kuzeyden ise Tan (檀)¹²⁰ ve Shunzhou (順州)¹²¹ ile sınırlıdır. Her yerde sulama sistemi kurar, tarımsal hukukunu yürürlüğe koyar ve tarım yaptırır. O yıl, bol hasat elde edilir.

On dördüncü yılında (1354) Zhang Shicheng (張士誠), Gaoyou'yu (高郵)¹²² zapt eder. Hükümdarı ona, burayı teslim etmesi için defalarca buyurdu, ama etmedi. Tuotuo'ya çeşitli beylerden ve eyaletlerden asker toplayıp kumandan olarak onu bastırmaya gitmesini emretti. Devlet memurlarını rütbelerinin terfii, indirilmesi yetkisi ve bütün mülkî idare Tuotuo'ya verildi. Sheng (省), Tai (台), Yuan (院) ve Bu (部) gibi mülkî idare bölümlerine yerleştirilmeyi bekleyen devlet memurlarının tümü orduyu takip ederler ve Tuotuo'ya tabi olurlar. Hem batı bölgelerinden (西域) hem de Tibet'ten (西番) onları desteklemek üzere asker gönderilir. Bayraklar binlerce *li* boyunca uzanır. Jin ve davul (金鼓)¹²³ gibi savaş çalgılarının sesleri, toprakları sarsacak kadar yüksektir. Bu büyük çaptaki ordudan daha üstün olanı yoktur. Ordu Jining'e (濟寧)¹²⁴ varır. Devlet memurlarını Queli'ye (闕里)¹²⁵ gönderip Konfüçyüs'e dua ettirir ve Zouxian'den (鄒縣)¹²⁶ geçerken ise Mensiyüs'e dua ettirir. [Aynı yılın] on birinci ayında [Tuotuo], Gaoyou'ya varır. 28 Kasım-12 Aralık tarihleri arasındaki her savaşta hep o kazanır. Askerler ayrı ayrı Liuhe'yi bastırmaya gönderilir. İsyancılar ağır bir yenilgiye

¹¹⁷ Buradaki Xishan, günümüzde Zhejiang vilayeti Wenzhou ilçesinin batı tarafındadır. Yuan Hanedanlığı'nın son döneminde isyancılar şehri gözetlemek üzere genellikle burada üs kurar, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 914.

¹¹⁸ Baoding, Yuan Hanedanlığı'nda Baoding Lu'dur. Günümüzde Hebei vilayetini Baoding ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1918.

¹¹⁹ Buradaki Hejian, Yuan Hanedanlığı'nda Hejian Lu'dur. Günümüzde Hebei vilayeti, Hejian ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1657.

¹²⁰ Tan, Yuan Hanedanlığı'nda Tanzhou'dur ve Dadu Lu'ya (Hanbalık) bağlı idi. Günümüzde Beijing kenti Miyun ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2934.

¹²¹ Burada bahsedilen Shunzhou, Yuan Hanedanlığı'nda Dadu Lu'ya (Hanbalık) bağlı idi. Günümüzde Beijing kenti Shunyi ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1927.

¹²² Burada bahsedilen Gaoyou, günümüzde Jiangsu vilayeti Gaoyou ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2166-2167.

¹²³ *Jin* ve *gu*, eski zamanlarda savaşırken askerleri ileriye ve geriye doğru sevk etmek üzere kullanılan iki çalgıdır. *Gu* (davul) çalınırsa ileriye, *jin* (gong) çalınırsa ise geriye doğru gitmeleri emredilir, bk. Wang, 2002, s. 1074.

¹²⁴ Jining, Yuan Hanedanlığı'nda Jining Lu'dur. Günümüzde Shandong vilayeti Jining ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1991.

¹²⁵ Buradaki Queli, Konfüçyüs'ün memleketidir. Günümüzde Shandong vilayetini Qufu ilçesi Queli sokaklarında, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2748.

¹²⁶ Burada bahsedilen Zouxian, günümüzde Shandong vilayeti Zoucheng ilçesidir ve Mensiyüs'ün doğum yeridir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 1296.

uğrar. Ansızın, askerlerin hareketten çok fazla yorulmasıyla ve çok fazla para boşa harcanması yüzünden Tuotuo'nun suçlu olduğu emredilir. Onun yerine Henan Eyaleti yöneticisi Tai Buka (太不花)¹²⁷, Zhongshupingzhangzhengshi Okocar (月關察兒)¹²⁸ ve askerî işleri vezir yardımcısı Süsü (雪雪)¹²⁹ askerlere kumandanlık ederler. Tuotuo'nun rütbesi indirilir ve Huai'an ilçesine yerleştirilir.

Başlangıçta Tuotuo batıya doğru giderken Berke Buka, Tuotuo'yu öldürmek için ona iftira atmak ister. Kama (哈麻)¹³⁰ hükümdarına, Tuotuo'nun yakın yerlere getirilmesini defalarca teklif eder. Tuotuo, ona çok minnettar olarak, hükümdarına onun sağ vezir muavini asistanı (zhongshu youcheng 中書右丞)¹³¹ görevine getirilmesini tavsiye eder. Ancak bu sırada Tuotuo, Ruzhongbo'ya çok güvenip onu görevlendirir. Onun imparatorluk katipliğinin sol şubesinin müdürü (*zuosi langzhong* 左司郎中)¹³² olarak vezaret görüşmesine katılmasına izin verir. Konuştuğu zaman İmparatorluk katipliği görevlisi (*pingzhang* 平章)¹³³ ve rütbesinden daha düşük olan devlet memurlarından hiç kimse ona karşı çıkmaya cesaret etmez. Sadece Kama ondan korkmaz ve boyun eğmez. Bu yüzden Ruzhongbo, Tuotuo'nun önünde Kama'ya böhlan eder. Kama'nın görevi, Budist rahipler ve Tibet işleri vezirliği (宣政院使) ile değiştirilir. Üçüncü sırada olur. Bundan sonra o, Tuotuo'ya kin tutmaya başlar. Eskiden Kama, Tuotuo ile veliaht tayin töreni (*huangtaizi cebaoli* 皇太子冊寶禮)¹³⁴ düzenlenmesi konusunda görüşür. Tuotuo hep "İmparatoriçe sarayında diğer çocukları da vardır. Böyle yapılırsa [veliaht tayin edilirse] bunların durumu ne olacak?" dediğinden bu tören uzun zaman gerçekleştirilmez. Tuotuo harekate çıkacakken Ruzhongbo'yu devlet memurları teftiş vezareti kâtibi (*zhishu shi yushi* 治書侍御史)¹³⁵ tayin edip kardeşinin (Esen Temur) evinde onan asistanlık yaptırır. Ruzhongbo, Kama'nın gelecekte bela olacağından korkar ve onu saf dışı bırakmak ister. Tuotuo, bunda tereddüt ederek durumu kardeşi ile görüşmesini rica eder. Kardeşi ise, Kama'nın kendisine yaptığı iyiliklerinden dolayı kabul etmez. Kama durumu anladıktan sonra şehzadenin ve imparatoriçenin önünde Tuotuo'ya iftira eder. Kama, Esen Temur'un hastalığı sebebiyle istifa edip

¹²⁷ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2643.

¹²⁸ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2521.

¹²⁹ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2636.

¹³⁰ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2534-2535.

¹³¹ Hucker, 2008, s. 584.

¹³² Song vd., 1976, 85, s. 2123. Hucker, 2008, s. 301, 525.

¹³³ Hucker, 2008, s. 385.

¹³⁴ Wang, 2002, s. 1699.

¹³⁵ Song vd., 1976, 86, s. 2177-2178. Hucker, 2008, s. 163.

evde kaldığı sırada devlet memurları takibat işleri görevlisi Yuan Saiyinbuhua'yı (袁賽因不花) hükümdar nezdinde Tuotuo'yu suçlaması için kışkırtır. Tam üç defa bu suçlama yapıldıktan sonra hükümdarca kabul edilir. [Tuotuo'nun] devlet memurları teftiş vezareti mührü elinden alınır. Saray kapısından dışarı çıkıp hükümdarın emirlerini beklemesi emredilir. Tuotuo'nun yerine Ongıyanu'ya tayin edilir. Tuotuo'ya ise Huai'an ilçesine yerleşmesi emredilir.

7 Ocak 1355 tarihinde hükümdarın emri mevziine ulaştırılır. Danışmanı Gong Bosui Tuotuo'ya “Kumandan savaşırken hükümdarın emirlerini almayabilir. Ayrıca vezirimiz, harekate çıkmadan önce gizli emri almıştı. Emre uyararak ayaklanmayı bastırmaya odaklanmanız uygundur. Bu emri geçici olarak açmayın, aksi halde önemli iş kaybedilebilir” der. Tuotuo “Hükümdarımızın bana verdiği emri almazsam, bu hükümdarımıza karşı gelmek demektir. Memurun hükümdara sadakati nerede?” diye cevap verip öneriyi kabul etmez. Emri açıp dinledikten sonra Tuotuo secde ederek “Son derece aptalım. Hükümdarımız bana çok ehemmiyet vererek bu önemli harekâtı tevdi etmiştim. Gece gündüz diken üzerindeydim ve zafer kazanamamaktan da korkuyordum. Fakat şimdi yüküm hafifledi. Bu emir, bana son derece şeref vermek demektir” diye teşekkür eder. Hemen askerî gücü teslim etti ve her askerî birlik Okocar ve Süsü'nün emirlerine uysunlar diye üç bin iyi atı da ayrıca kumandanlara hediye etti.

Memur istihdam işleri vezir yardımcısı (*kesheng fushi* 客省副使)¹³⁶ Halada (哈刺答), Tuotuo'ya “Vezirimiz bu kez (Huai'an ilçesine) doğru yola çıkarsa biz kesinlikle diğer kişiler tarafından öldürülürüz. Oysa bugün vezirimizin önünde ölmeyi tercih ederim” deyip hançeri çıkarıp boğazını keser ve kendini öldürür. Başta Tuotuo'ya Huai'an ilçesine yerleşmesi emredilmişti. Sonra ise Yijina Lu'ya (亦集乃路)¹³⁷ göçmesi emredilir.

On beşinci yılın üçüncü ayında devlet memurları, Tuotuo'nun sürgün edilmesi cezasını çok hafif bulduklarından onun ve kardeşinin suçlarını listeleyip hükümdara sunarlar. Böylece Yunnan vilayeti Dali ilçesi uzlaştırma komisyonu, Tuotuo'nun Zhenxi Lu'ya (*Yunnan Dali xuanweisi Zhenxi lu* 雲南大理宣慰司鎮西路)¹³⁸, Esen Temur'un ise Sichuan vilayeti Diaomen ilçesine (四川碉門)¹³⁹ sürgün edilmesini emreder. İlk oğlu Kara Jang'ın (哈

¹³⁶ Song vd., 1976, 86, s. 2156. Wang, 2002, s. 608.

¹³⁷ Yijina Lu, Yuan Hanedanlığı'nda Gansu vilayetine bağlı idi. Yijina, Tangut dilinde “siyah su” anlamını taşınır. Günümüzde İç Moğolistan Özerk Bölgesi Ejina Sancağı'dır (Khara-Khoto), bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 1052.

¹³⁸ Hucker, 2008, s. 251.

¹³⁹ Günümüzde Sichuan vilayeti Tianquan ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2679.

刺章)¹⁴⁰ Suzhou'ya (肅州)¹⁴¹ ve ikinci oğlu Salbuliu'nun (三寶奴)¹⁴² ise Lanzhou'ya (蘭州)¹⁴³ yerleştirilmesini buyurur. Aile mülkiyeti, sayım yapılarak müsadere edilir. Tuotuo, Dali ilçesinin Tengchong mahallesinden (大理騰衝)¹⁴⁴ geçer. Yönetici Gao Hui (高惠), Tuotuo'yu geçerken gördükten sonra ona kızını vermek ister ve onun için biraz uzaklarda ev inşa ettirip oturmasına izin verir. Ona kötülük edenler olmasına rağmen endişelenmesine gerek kalmadığını söyler. Tuotuo “Ben bir suçluyum. Ne cüretle bunları kabul edebilirim ki?” diye nazik bir şekilde reddeder. [Aynı yılın] dokuzuncu ayında Tuotuo, Akingki'nin (阿輕乞) arazisine göçüp yerleştiği zaman Gao, kızını kabul etmediğinden zırhlı askerlerle Tuotuo'yu kuşatır. 10 Ocak 1356 tarihinde Kama, hükümdar adına sahte bir emir hazırlar; elçiyi Tuotuo'ya gönderir ve zhen (鵠) zehirli içkisini içirtip onu zehirleyerek öldürtür. O, 42 yaşında vefat eder. Vefat haberi vezirliğine ulaştıktan sonra (hükümdar) hükümet işleri görevlisi (*shangshe qing* 尚舍卿)¹⁴⁵ Qishiliu'yu (七十六) gönderip kıyafetlerini değiştirtip tabuta koydurur.

Tuotuo, uzun boylu ve güçlüdür. Çoğu kişiden üstündür. Hoşgörülü ve cömert olan Tuotuo, anlaşılması zor, gizemli bir kişidir. İmparatorluğa katkı sağlamasına rağmen övünmez. Çok önemli bir devlet memuru olmasına rağmen hiç kibirli davranmaz. Zenginliği önemsemez ve şehvet düşkünü değildir. Erdemli insanlara saygı duyar ve ondan daha düşük derecedeki askerlere karşı mütevazı bir kişidir. Bu hasletleri doğuştan gelmedir. Hükümdara hizmet verdiği sırada, hiçbir zaman görgü kurallarına aykırı davranmazdı. Eski zamanlardan beri bu kadar erdemli bir devlet memuru var mı ki! Yalnızca birkaç kötü niyetli adam (*xiao* 小) tarafından kafasının karıştırılması ve kişisel hınç ile intikam alması, asilzadeler (*Junzi* 君子) tarafından istihza konusu edilir.

Yirmi ikinci yılında (1362) devlet memurları teftiş işleri görevlisi Zhang Chong (張冲) ve diğer devlet memurları, hükümdara Tuotuo'yu temize çıkarmayı teklif ederler. Böylece Tuotuo'nun rütbesinin ve aile mülkiyetinin

¹⁴⁰ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2541.

¹⁴¹ Suzhou, Yuan Hanedanlığı'ndaki Suzhou Lu'dur. Günümüzde Gansu vilayeti Jiuquan ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 1717.

¹⁴² Wang vd., 1987, C. 4, s. 2592.

¹⁴³ Burada bahsedilen Lanzhou, Yuan Hanedanlığı'nda Lijiang Lu'ya bağlı idi. Günümüzde Yunnan vilayeti Jianchuan ilçesinin batısına 64 li (32 kilometre) mesafededir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 825. Wu, *Zhongguo Dulianghengshi*, s. 337, 346.

¹⁴⁴ Buradaki Tengchong, Yuan Hanedanlığı'nda Tengchong Fu'dur ve Dali Lu'ya bağlı idi. Günümüzde Yunnan vilayeti Tengchong ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 2, s. 2708.

¹⁴⁵ Song vd., 1976, 87, s. 2202. Wang, 2002, s. 136.

iadesi emredilir. Kara Jang'ın ve Salbuliu'nun saraya dönmesini buyrulur. Esen Temur ise çoktan vefat etmiştir, bunun üzerine Kara Jang'a İmparatorluk katipliği hükümet işleri reisliği görevi, Shenguo Bey unvanı ve Datong'u (大同)¹⁴⁶ yönetmesi görevleri tevdi edilir. Salbuliu'ya askerî işler vezir muavinliği vazifesi verilir. Yirmi altıncı yılında (1366) Shengnu (聖奴)¹⁴⁷, Esen (也先)¹⁴⁸ Sadushili (撒都失里) gibi devlet memurları ve teftiş işleri görevlileri bir daha (hükümdara) giderek “Kurnaz ve büyük devlet memurunun komplosu yüzünden düşmanla karşılaştığımız sırada kumandanımız değiştirildi. Bu olaydan itibaren imparatorluğumuzun askerî vaziyeti çökmeye, para-vergi boşa harcanmaya, ayaklanmalar meydana gelmeye ve halkımız acı çekmeye başladı. Tuotuo vefat etmeseydi, bugünkü nizamsızlığa nasıl uğurdık?! Ona tek karakterden oluşan unvan (*yizi wangjue* 一字王爵) takdim edilmesi, ölüm sonrası taltif unvanı (*shi* 諡)¹⁴⁹ ve gongchen (功臣號) lakabının verilmesini talep ederiz” derler. Saraydaki herkes bu söze katılır. Fakat imparatorluğunda çok fazla kötü hadise vuku bulunduğundan, bu talep gerçekleştirilemeden Yuan Hanedanlığı yıkılır.

Kaynakça

Kaynak Eserler

- Du, You 杜佑, *Tongdian* 通典 (*Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyatı*, ed. Wenjin Wang v.d.王文錦等, Pekin 1988.
- Ke Shaomin 柯劭忒, *Xin Yuanshi* 新元史 (*Yeni Yuan Tarihi*), Yuanshi Erzhang 元史二種 (Yuan Tarihi Hakkında İki Eser), Shanghai 1989, 112.
- Ouyang, Xuan 歐陽玄, “Zhizheng Tiaoge Xu 至正條格序 (Zhizheng Dönemi Kanunu'nun Önsözü)”, *Guizhai Wenji* 圭齋文集 (*Guizhai İsimli Çalışma Odası Denemeleri*), ed. Yu Liu 劉鈺, Ming Chenghua xinmao Liuyu Zhejiang kanben 明成化辛卯劉鈺浙江刊本 (Elyazması eserler, Tayvan Millî Kütüphanesi'nin Nadir Kitaplar Odası'nda mevcuttur), Zhejiang 1471, 7, s. 12-13.
- Song, Lian v.d.宋濂等, *Yuanshi* 元史 (*Yuan Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 1976.
- Xu, Yuanrui 徐元瑞, *Lixue Zhinan* 吏學指南 (*Memurlar için El Kitabı*), Taipei 1979.
- Zheng, Linzhi (Jeong In-ji) 鄭麟趾, *Gaolishi* 高麗史 (*Goryeosa* 고려사/*History of*

¹⁴⁶ Datong, Yuan Hanedanlığı'nda Datong Lu'dur. Günümüzde Shanxi vilayeti Datong ilçesidir, bk. *Zhongguo Lishi*, C. 1, s. 110.

¹⁴⁷ Sengliu'dur (僧奴), bk. Wang vd., 1987, C. 4, s. 2610.

¹⁴⁸ Wang vd., 1987, C. 4, s. 2372.

¹⁴⁹ “Shihao” maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu*, C. 20, s. 381.

Goryeo), ed. Bing Ding 丁丙, Qing chuye jiuchao Guangxu jian (1644-1735) Qiantang Ding shi buchaoben 清初葉舊鈔光緒間錢塘丁氏補鈔本 (Elyazması eserler, Tayvan Millî Kütüphanesi'nin Nadir Kitaplar Odası'nda mevcuttur), Qiantang 1644.

Zuo, Qiuming 左丘明, *Chunqiu Zuozhuan Zhu* 春秋左傳注 (*Bahar-Güz Yıllıkları üzerine Yorumlar ve Notlar*), ed. Bojun Yang 楊伯峻, Taipei 1987.

Araştırma Eserleri

Chen, Gaohua 陳高華, “Yuandai Shuili Guangai Shiye Chutan” 元代水利灌溉事業初探 (A Survey of Water Conservancy under the Yuan Dynasty), *Journal of Chinese Studies*, 1997, C. 37, s. 163-178.

Chen, Gaohua 陳高華 ve Weimin Shi 史衛民, *Yuandai Dadu Shangdu Yanjiu* 元代大都上都研究 (*Studies of the Capitals Dadu and Shangdu in the Yuan Period*), Beijing 2010.

Chen, Maotong 陳茂同, *Zhongguo Lidai Zhiguan Yangeshi* 中国历代职官沿革史 (*Çin Hanedanlıklarındaki Devlet Memurları Tarihi*), Tianjin 2004.

Cleaves, Francis Woodman, “The Sino-Mongolian Inscription of 1335 in Memory of Chang Ying-Jui” *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 1950, C. 13, S. 1/2, s. 1-131.

Dang, Baohai 党宝海, Jiangjianu dangwei Ongyiyanu: Liaoshi fu Yuanchao “Xiusanshi” Shengzhi Kanwu ji Qita “江家奴” 当为“汪家奴”——《辽史》附元朝“修三史” 圣旨勘误及其他 Jiangjianu should be Ongyiyanu: Correction of the Imperial Edict of the Yuan Dynasty in Liaoshi Together with Other Comments, *Journal of Western Mongolian Studies*, 2019, S. 2, s. 14-20, 125.

Gülensoy, Tuncer&Paki Küçüker, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, İstanbul 2015.

Hsiao, Ch'i-ch'ing, *The Military Establishment of the Yuan Dynasty*, Cambridge 1978.

Hucker, Charles O., *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Beijing 2008.

“Hufu” maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu* 中国大百科全书 (*Çin Büyük Ansiklopedisi*), Beijing 2009, C. 10, s. 57.

Katayama, Tomoo 片山共夫, “怯薛と元朝官僚制” (Keşik ve Yuan Hanedanlığı Yönetim Sistemi-The Keshik and the System of Administration under the Yuan Dynasty), *Shigaku Zasshi* 史学雜誌, 1980, C. 89, S. 12, s. 1775-1811.

Liu, Yingsheng, “From the Qipčaq Steppe to the Court in Daidu: A Study of the History of Toqtoq’s Family in Yuan China”, *Eurasian Influences on Yuan China*, Singapore 2013, s. 168-177.

“Qieliankou” maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu* 中国大百科全书 (*Çin Büyük*

- Ansiklopedisi*), Beijing 2009, C. 18, s. 64.
- “Qiexue” maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu* 中国大百科全书 (*Çin Büyük Ansiklopedisi*), Beijing 2009, C. 18, s. 64-65.
- Qiu, Guangming 丘光明, *Zhongguo Gudai Jiliangshi* 中國古代计量史 (*The History of Ancient Chinese Measures and Weights*), trans. Yanming Zhang 张延明, Hefei 2012.
- Qiu, Shusen 邱树森, *Yuanshi Cidian* 元史辞典 (*Yuan Tarihi Sözlüğü*), Jinan 2000.
- Shi, Weile 史为乐, *Zhongguo Lishi Diming Dacidian* 中国历史地名大辞典 (*Çin'in Tarihsel Yer Adları Büyük Sözlüğü*), ed., Çin Sosyal Bilimler Basimevi, Pekin 2005, C. 1-2.
- “Shihao” maddesi, *Zhongguo Dabaikequanshu*, C. 20, s. 381.
- Tu, Ji 屠寄, *Mengwuer Shiji* 蒙兀兒史記 (*Moğolların Tarih Kayıtları*), ed. Jialuo Yang 楊家駱, Taipei 1962.
- Wang, Deyi v.d. 王德毅等, *Yuanren Zhuanji Ziliao Suoyin* 元人傳記資料索引 (*Index to Biographical Data on Persons of the Yuan Dynasty*), Beijing 1987, C. 1-5.
- Wang, Junliang 王俊良, *Zhongguo Lidai Guojia Guanli Cidian* 中国历代国家管理辞典 (*Çin Hanedanları Ulus İşletme sözlüğü*), Changchun 2002.
- Wilkinson, Endymion Porter, *Chinese History: A New Manual*, Cambridge 2013.
- Wu, Chengluo 吳承洛, *Zhongguo Dulianghengshi* 中國度量衡史 (*Çin Uzunluk, Hacim ve Ağırlık Ölçüleri Tarihi*), Pekin 1993.
- Xia, Zhengnong 夏征农(ed.), *Cihai* 辞海, 1999 yıl suoyinben (縮印本), Shanghai 2000, s. 2253.
- Xu, Lianda 徐连达, *Zhongguo Lidai Guanzhi Cidian* 中国历代官制词典 (*Çin Hanedanlıklarının Memurluk Sistemi Sözlüğü*), Hefei 1991.
- Yanai, Watari 箭内互, *Yuanchao Qiexue ji Woerduo Kao* 元朝怯薛及斡耳朵考 (*Yuan Hanedanlığı'nda Keşik ve Orda Üzerine Araştırmalar*), çev. Jie Chen&Qingquan Chen, Taipei 1963.
- “Yuandai Zhibi” maddesi, Zhonghui Sun 孫仲匯, *Zhongguo Qianbi Dacidian* 中國錢幣大辭典, Beijing 2012.
- Yuvalı, Abdülkadir, “Daruga” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1993, C. 8, s. 505-506.
- Uyar, Mustafa, *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin Askerî Teşkilatı: (Ortaçağ Moğol Ordularında Gelenek ve Dönüşüm)*, Ankara 2020.

Zhang, Fan 张帆, *Yuandai Zaixiang Zhidu Yanjiu* 元代宰相制度研究 (*Yuan Hanedanlığı Zaixiang/Vezir Sistemi üzerine İncelemeler*), Beijing 1997.

Zhao, Qi 赵琦, Hebei Sheng Guyuan Xian “Shuzhuanglou” Yuan Menggu Guizumu Muzhukao 河北省沽源县“梳妆楼”元蒙古贵族墓墓主考 (The examination on the occupant of the Shuzhuanglou Mongol noble tomb of the Yuan Dynasty in Guyuan County, Hebei), *Journal of Chinese Historical Studies*, 2003, S. 2, s. 173-175.